

s trendi. Ti nenehno preučujejo popularno kulturo z namenom, da bi odkrili, klasificirali in pojasnili nove socialne vrste. Današnje alternativne kulture namreč ustvarjajo jutrišnja *mainstream* tržišča. Pod avro uporniške drže se skriva eksperimentiranje s samopodobo oziroma samokreiranje lastne identitete, ne več toliko provokacija in antagonizem. Videti je, da je danes večino subkultur kolonizirala potrošniška družba. Mladi so skupina, ki jih še najhitreje posega glavni tok, ki ga predstavljajo mediji, oglaševalski diskurz in diskurz zabave.

Opombe:

1. Področje subkulturnih študij je že dolgo del sociološke tradicije, najpogosteje je pod rubriko 'sociologija deviantnosti'. Seveda gre pri tem za vrednostno presojanje.
2. Urednik vabi k sodelovanju v prihodnjih letnikih »Subkultur« tudi druge slovenske in tuje avtorje in avtorice.
3. »Subkulture« se naslanjajo na tradicijo beograjskih »Podkultur«, ki so izhajale med leti 1985 in 1989; vsako leto ena.

Literatura:

ur. Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja: Urbana plemena: subkulture v Sloveniji v devetdesetih. Ljubljana: ŠOU, 1999.

Jana Urh

**Maria Todorova: Imaginarij Balkana. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo-ICK, zbirka Vita Activa, 2001
401 stran (ISBN 961-907544-7), 4.500 SIT**

prevod Špela Mihelač, spremna beseda Peter Vodopivec, Svetlana Slapšak

Knjiga Marie Todorove se ponaša z impresivnim številom bibliografskih enot (907), ki v slovenskem prevodu zahtevajo 57 tiskanih strani. Če bi bil Balkan oseba, bi bil/bila lahko nadvse ponosen/ponosna na svoj izvor v daljni točki preteklega, ter na sliko razvejanega genealoškega drevesa, ki bi jo bilo mogoče skonstruirati zgolj iz izčrpne referenčne literature v delu. Tudi pogled v kazalo skorajda prepriča, da avtorica ustvarja življenjsko zgodbo fiktivnega posameznika: Balkan najprej dobi ime (v poglavju »Balkan. Nomen«), se zave samega sebe (»Balkan kot samooznačba«), prestopi mejo družbenega (»Odkritje Balkana«), kjer je določen in razvrščen v njegovih omejitvah in totalnostih (»Vzorci percepcije«, »Od odkritja do iznajdbe, Od iznajdbe do razvrstitve«), da je lahko politično izrabljen (»Med razvrščanjem in politiko«), dokler iz procesa družbene konstitucije avtonomno ne izstopi (»Balkan. Realia«). Celo na nekaterih mestih v tekstu se Balkan kot spoznavni objekt povsem razpusti, z neposrednostjo nagovora pa nevarno približa pregibom avtoričinega telesa, denimo ko »Balkana noče odvezati odgovornosti, zato ker se pač svet okoli njega ne vede prav nič manj odvratno« (str. 21), ko »Balkan začenja izgubljati identiteto« (str. 39), ali pa se »ves čas zaveda, da je do določene mere avtonomen« (str. 45). Bralci z nevtralnim pogledom, ki bi v tekstu kot znanstveni študiji iskali pomanjkanje kritične distance do predmeta raziskave, bi ga prav gotovo lahko našli. A zastavek Marie Todorove je drugje, brezkompromisno izražen že na začetku dela, v posvetilu staršem, ki so jo naučili ljubiti Balkan brez ponosa ali sramu, ter v problemu, ki se ga loteva z vso intelektualno strastjo: »Kako se je lahko zemljepisno ime prelevilo v eno najmočnejših slabšalnih označb v zgodovini, mednarodnih odnosih, političnih vedah in dandanes v splošnem intelektualnem diskurzu?« (str. 30) Raziskovalni predmet je v izhodišču zamrznjena, negativna podoba, ki vztraja v času in je neobčutljiva za njegovo minevanje.

Vprašanje, ali je podoba mogoče odtajati in preoblikovati, je vprašanje o razmerju med znanostjo in politiko, o znanstvenem tekstu kot nosilcu političnega programa. Teksta Marije Todorove zato ne moremo presojati v luči ljubezni do objekta raziskave (v katero ni mogoče podvomiti) ali v pregledu izpolnitve uvodoma začrtanih teoretskih postavk, ki si jih sposoja pri Ernestu Gellnerju, Ericu Hobsbawmu, Benedictu Andersonu, Michelu Foucaultu in Davidu Lodge-u, če naštejemo le nekatere. Knjiga zahteva, pa tudi obljublja mnogo več: namreč odpiranje prostora za razpravo kot delovanje, za znanost kot obliko prakse, za izpostavitve politično občutljivih vprašanj, ki pridobijo ključni znanstveni pomen. Avtorica s svojim analitičnim pristopom, ki se ne ozira na ločevanja med znanstvenimi disciplinami, prostor odpira tako široko in velikopotezno, da njen tekst najbolj določajo prav meje, preko katerih ni pripravljena stopiti. Prav na točkah omejitve je *Imaginarij Balkana* najbolj zanimiv, prava inspiracija ali opomin vsem, ki raziskovalno ali kako drugače proizvajajo predstave, vezane na Balkan.

Todorova vstopi na prizorišče predstav o Balkanu tako, da določi svoj položaj kot mejni: v antropološki maniri umesti svoja prizadevanja v točko »lastne marginalnosti, ... tako s stališča svoje rojstne Bolgarije kot tudi s stališča svoje nove domovine, Združenih držav« (str. 21). Mesto refleksije izbere in določi poslušalce: želi govoriti zgodbo »temu občinstvu, mu pojasniti nekaj, kar nastaja tu in ima škodljive učinke tam.« Že v uvodu zato avtorica vzpostavi dialog z vsemi, ki bi poskušali njeno delo razumeti zgolj kot podaljšek vplivnega Saidovega *Orientalizma*, po katerem bi o balkanizmu bilo mogoče razpravljati kot o orientalistični podzvrsti. A pri tem ne gre zgolj za poskus vnaprejšnjega odbijanja očitkov o esencialistični ali ahistorični uvedbi kategorij, ki bi jih bilo mogoče nasloviti na delo s primerjalnim branjem. Če že omejitve, potem moje lastne, zagotavlja Todorova; upanja za razbijanje predsodkov in posploševanj o Balkanu ne išče v domnevni Saidovi dihotomijah, ki so izzvenele v onečaščenje vzora nepristranske znanosti. Najde ga na nasprotnem koncu, z vztrajanjem pri trditvi, »da se je akademsko proučevanje, čeprav gotovo ni povsem odporno na napade balkanizma, zavarovalo pred njegovimi simptomi« (str. 48), oziroma da »pravila znanstvenega diskurza omejujejo svobodno izražanje teh predsodkov« (str. 48). Da pravil ni iskati v novinarskih ali kvazi-novinarskih literarnih oblikah, torej v potopisih, politični esejistiki in zlasti v, kot ga imenuje avtorica, nesrečnem križancu – akademski publicistiki, je samo še izpeljava, ter pravi izziv za interpretativne vstopne vseh, ki želijo razpravljati o pogojih (znanstvene) vednosti.

Osrednji del razprave se začena z vpeljavo Balkana kot označevalca, katerega suverenosti avtorica – v izrazito anti-foucaultovskem smislu – ne ukinja, temveč sledi zgodovini »imena«. S prepričljivo analizo razvoja izvirnega pomena pokaže na – v zgodovinski tok umeščene – vednostne preobrate in dogodke, po katerih o Balkanu ni bilo več mogoče govoriti kot o gorski verigi. Interpretacija jo pripelje do mesta, ko je prisiljena določiti meje, v okviru katerih govori sama: »knjiga med Balkance šteje Albance, Bolgare, Grke, Romune in večji del nekdanje Jugoslavije« (str. 64). Kako težavno je vsakršno določevanje meja, izpričuje podatek, ki ga v spremni besedi h knjigi izpostavi Peter Vodopivec, namreč da so v srbski izdaji *Imaginarija Balkana* v tekst vključeni tudi Slovenci in Hrvatje, z opombo »da tega ne bi smeli doživljati kot balkanski madež v svoji preteklosti« (str. 399). A Maria Todorova najostreje zareže – v smislu epistemoloških rezov kot učinkov znanstvenih pravil – v poglavju o Balkanu kot samooznačbi. »Kako Balkan vidi samega sebe« dojema – in izpelje nadaljnjo interpretacijo – »v naslednjem smislu: kako tisti izmed predstavnikov izobraženih elit balkanskih narodov, ki so obremenjeni s svojo etnično, narodno, versko, krajevno in vrsto drugih različnih identitet, ali se vsega tega vsaj zavedajo, opredeljujejo (t.j. zavračajo, sprejemajo, so negotovi ali brezbrizni do) svojo domnevno zvezo z balkansko identiteto (str. 75). V nadaljevanju se nasloni na citat Ervinga Goffmana, da »predstavniki niso reprezentativni; kajti težko, da so reprezentativni tisti, ki se ne zmenijo za svojo stigmo ali pa so razmeroma neizobraženi« (str. 75). Besedilo je zato pravi izziv vsaj za raziskovalce, ki se ukvarjajo z vprašanjem politike identitet in nanjo vezane modele reprezentacije. Tri poglavja, ki sledijo, so kronološko relativno urejena znanstvena argumentacija proti že

vzpostavljenim in proizvedenim stereotipom o Balkanu, ki jih avtorica – kot poklicna raziskovalka preteklosti – iz zaprašenih arhivov postavlja na ogled. Popotovanje po preteklih stoletjih vodijo glasovi popotnikov, pisateljev, politikov, izobražencev; njihovi vtisi, mnenja in pogledi so detajli, iz katerih Todorova gradi kompleksni prikaz formacije in ohranjanja predsodkov kot kolektivne negativne podobe. Pri tem razvija pretanjeno miselno razčlenjevanje z jasnim, čeprav nikoli vsiljivim ali moralizirajočim sporočilom. Naravnost izziva vse interprete, ki vojno na tleh bivše Jugoslavije ali pa »nemirni Balkan« poskušajo ubesediti s prikazi, kot da so »hribovci 17. stoletja znova stopili na politično prizorišče poznega 20. stoletja, ne da bi jih zaznamovala ena sama sprememba« (str. 214), naj se ji z raziskovanjem ali politično argumentacijo zoperstavijo. V zadnjem vsebinskem sklopu se avtorica preizkusi v analizi političnega razvrščanja Balkana, ki mu zoperstavi konstrukcijo zamisli o srednji Evropi. Iz razprave izide srednja Evropa kot mit »onstran resnice in prevare« (str. 247) s svojim kratkoročnim kulturnim in političnim potencialom, ki jo povsem zasenči koncept Balkana z mnogo daljšim zgodovinskim dometom. Konceptov z metodološkega vidika ne gre primerjati, zažuga avtorica oblikovalcem javnega mnenja po nekoliko neprepričljivi argumentaciji, da lahko izstopi – v zaključnem poglavju – s postavitevjo vprašanja: Kaj je Balkan? Odgovarja z avtoriteto dolgoletne raziskovalke osmanske in balkanske zgodovine, ki od bralcev zahteva precizno uporabo terminov in konceptov, svari pred ideološkimi konkretizirani in »površinskimi vajami iz politične znanosti« (str. 280). Priborila si je položaj »domačinke«, ki ne samo ljubi Balkan, temveč ga lahko znanstveno določi z mogočno ontologijo nenehnih in globokih sprememb, ki zasluži resno in kompleksno proučevanje.

Blaž Lenarčič

**Franc Trček: Problem informacijske (ne)dostopnosti. Ljubljana: Center za prostorsko sociologijo FDV, zbirka Kiber 1, 2003
190 strani (ISBN 961-235-109-0), 3.999 SIT**

Informacije in njihova dostopnost so že od nekdaj imele pomembno vlogo v vseh družbah, tako v predmodernih, kot v modernih. V zadnjem času pa številni družboslovni teoretiki govorijo o informaciji, kot o najpomembnejši sestavini vseh družbenih procesov in organizacij v moderni družbi. V tem smislu tudi Castells (*The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 1., Cambridge, MA: Blackwell) razlikuje med informacijsko (*information society*) in informatično (*informational society*) družbo. Informacijska družba po njegovem mnenju izpostavlja vlogo informacij v družbi, kajti vse družbe so kot kompleksni sistemi v osnovi informacijske, saj morajo za svojo reprodukcijo nujno proizvajati informacije o znotrajsistemskih in medsystemskih procesih. Informatična družba, s katero lahko označimo današnjo moderna družbo, pa po njegovem mnenju poudarja specifično obliko družbene organizacije v kateri predstavlja, z omrežno logiko kot temeljnim načinom strukturacije, generiranjem, procesiranjem in transmisijo informacij, poglobitveni vir produktivnosti in moči. In prav zaradi tega je dostopnost do informacij v današnji moderni oziroma informatični družbi bolj pomembna, kot kdajkoli prej. Ko govorimo o dostopnosti informacij v moderni (informatični) družbi ne moremo mimo novih telekomunikacijskih tehnologij (predvsem interneta), ki s svojo hitrostjo, interaktivnostjo in potencialno globalnostjo predstavljajo verjetno najbolj demokratičen način produkcije, distribucije in konzumpcije informacij. Žal pa se, tako s strani politikov, informatičnih elit, novinarjev kot tudi s strani družboslovnih teoretikov, »demokratični potencial« kibernetkega prostora pogosto pušča v nediskutabilnem ozadju problema informacijske (ne)dostopnosti. Zaradi tega tudi postaja informacijska (ne)dostopnost tisti ključni element splošne družbene deprivilegiranosti oziroma izključenosti v informatičnih družbah. In prav s tovrstnimi problemi informacijske (ne)dostopnosti